

การบูรณาการพุทธธรรมกับการบริหารงานคุณภาพเพื่อการบริหารสถานศึกษาอย่างยั่งยืน INTEGRATING BUDDHISM WITH QUALITY MANAGEMENT FOR SUSTAINABLE MANAGEMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS

วิรุต หนองหงอก Wiroot Nongngok

โรงเรียนอนุบาลวังม่วง Anuban wangmuang school, Thailand

Corresponding Author E-mail: Wiroot214@gmail.com

Article Received: July 30, 2025. Revised: September 21, 2025. Accepted: September 25, 2025.

บทคัดย่อ

การบริหารจัดการคุณภาพสถานศึกษาที่สามารถสนองต่อความต้องการของชุมชน และเป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำองค์กร มีบทบาทในการกำหนดทิศทาง นำนโยบายสู่การปฏิบัติ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการ เป็นนักบริหารมืออาชีพ มีความคาดหวังสูงที่มุ่งสร้างความสำเร็จของงาน ผู้บริหารควรยึดหลักในการบริหารโรงเรียนคุณภาพของชุมชนที่สำคัญประกอบไปด้วย 1) การใช้พื้นที่เป็นฐาน 2) การนำองค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ 3) การพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง 4) การใช้นวัตกรรมในการขับเคลื่อน 5) การมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 6) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเครือข่าย เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และสร้างสถานศึกษาให้เป็นองค์กรต้นแบบแห่งนวัตกรรมยุคใหม่ มีคุณลักษณะที่โดดเด่นเป็นที่ยอมรับ โดยกระบวนการบริหารคุณภาพที่เริ่มต้นจาก 1) วางแผนคุณภาพ 2) ดำเนินงานที่มีคุณภาพ 3) กำกับดูแลคุณภาพ 4) ประเมินคุณภาพ และ 5) พัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ในการขับเคลื่อนภารกิจการบริหารโรงเรียนคุณภาพที่สำคัญประกอบด้วย 1) การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน 2) พัฒนานวัตกรรมเทคโนโลยีดิจิทัล 3) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสถานศึกษา 4) พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา และ 5) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมพัฒนา โรงเรียนได้รับการพัฒนาคุณภาพในทุกมิติ ส่งผลให้ ชุมชน ผู้ปกครองเกิดความเชื่อมั่น และศรัทธาในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง สู่การเป็นสถานศึกษาคุณภาพของชุมชนที่มีมาตรฐานใกล้บ้าน เป็นสถานศึกษาต้นแบบที่ดีต่อไป

คำสำคัญ: การบริหารงานคุณภาพ, หลักพุทธธรรม, ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

Effective quality management in educational institutions is essential for responding to the needs of its community and adapting to the changes of the future world. As organizational leaders, school administrators play a role in this process. They are responsible for setting the direction, putting policy into practice, leading academic change, and acting as professional executives who have high expectations for success. To achieve these goals, administrators should adhere to several important principles. These include: 1) using the local community as a base, 2) leading the organization with vision, 3) pursuing continuous quality

development, 4) using innovation to drive progress, 5) emphasizing the importance of stakeholders, and 6) promoting network participation. These helps develop the institution into a model learning organization with outstanding and widely accepted modern innovation. This is driven by a quality management process consisting of five steps: 1) planning for quality, 2) implementing quality work, 3) supervising for quality, 4) evaluating quality, and 5) developing quality continuously. Driving the mission of managing quality schools, the important elements include: 1) developing student quality, 2) advancing digital technology, 3) improving infrastructure, 4) developing teachers and personnel, and 5) promoting participation in development. When a school develops quality in every dimension, the community and parents gain confidence and faith in the institution. This will lead to the school becoming a quality community school with standards, close to home, and a model educational institution.

Keywords: Quality Management, Buddhist Principles, Educational Institution Administrators

บทนำ

การบริหารคุณภาพของสถานศึกษา เป็นสถานศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการศึกษา 3 ด้าน คือ ด้านคุณภาพ ด้านโอกาส และด้านส่งเสริมการมีส่วนร่วม ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา การพัฒนาสื่อวัสดุอุปกรณ์และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และนำไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ โดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเพื่อให้ได้ผลผลิต คือ ผู้เรียนมีคุณภาพด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามมาตรฐานที่กำหนด สถานศึกษาเครือข่ายโดยรอบสามารถนำนักเรียนมารวมเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้เกิดความเชื่อมั่นต่อชุมชน และผู้ปกครอง นโยบายการขับเคลื่อนสถานศึกษาคุณภาพของชุมชนลงสู่การปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา เริ่มจากแนวคิดในการพัฒนาสถานศึกษาขนาดเล็ก มีการรวบรวมการเรียนการสอน เพื่อแก้ไขปัญหา ครูไม่ครบชั้น ครูมีความสุขกับการเรียนการสอน ผู้บริหารสถานศึกษาพร้อมที่จะพัฒนาโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้น เปิดโอกาสให้มีการบริหารจัดการเพิ่มโอกาสให้นักเรียนมีทางเลือกสถานศึกษาที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐานตั้งอยู่ในพื้นที่ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านการจัดการศึกษาของประเทศโดยมีสถานศึกษาเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานศึกษาต้นแบบสามารถให้บริการการศึกษาอย่างมีคุณภาพ มีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนมีอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ผู้บริหารและครูมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการบริหาร บ้าน วัด รัฐ โรงเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนซึ่งถือเป็นหลักประกันกับชุมชนว่าสถานศึกษาคุณภาพเหล่านี้จะส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนได้รับความรู้ มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงตนดำรงชีวิต ในการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ ตลอดจนให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดการยอมรับในการเปลี่ยนแปลง สร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาในการส่งบุตรหลานเข้ามาเรียน นำไปสู่การลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานตามบริบทของตนเอง สร้างโอกาสให้นักเรียนในพื้นที่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่เกิดความเท่าเทียมและครอบคลุมทั่วประเทศ

การปฏิรูปการศึกษา มีเจตนารมณ์ที่จะยกระดับคุณภาพการศึกษา และพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี คนเก่ง สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ได้กำหนด จุดมุ่งหมายการพัฒนาคนในศตวรรษที่ 21 ให้มีทักษะการเรียนรู้ การอ่านออก เขียนได้ คิดคำนวณได้ มีทักษะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการคิดแก้ปัญหา ทักษะด้านการคิดสร้างสรรค์ ทักษะการทำงานและมีความ รอบรู้ พัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย มีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุขภาพะที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม โดยปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การพัฒนา คนประสบความสำเร็จ และมีคุณภาพ คือ การยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ การจัดกิจกรรม กระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตร อย่างมีคุณภาพ และมาตรฐาน มีแหล่งเรียนรู้ สื่อ ตำราเรียน นวัตกรรม การ เรียนรู้ ที่มีคุณภาพ มีระบบและกลไกการวัด การติดตาม และประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

สาเหตุการปฏิรูปการศึกษาของไทยที่ไม่สามารถไปถึงคุณภาพได้นั้น มีสาเหตุสำคัญสรุปได้ ดังนี้ 1) โครงสร้างการบริหารจัดการศึกษาเป็นแบบรวมศูนย์ 2) การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองส่งผลต่อการบริหาร จัดการ 3) ระบบการศึกษาไม่เอื้อต่อการสร้างความรับผิดชอบ (Accountability) ทั้งในส่วนของ การทดสอบ ระบบประเมินผล โรงเรียนและครู และระบบการเงินเพื่อการศึกษา 4) แนวคิดวัฒนธรรมที่มีต่อระบบ การศึกษาของคนไทยที่มุ่งเน้นการทดสอบแบบท่องจำ วัฒนธรรมการศึกษาเพื่อการแข่งขัน การประกวด การประเมิน รวมถึงการประเมินของสถานศึกษาเพื่อรับรางวัลนำชื่อเสียงมาสู่ครู ผู้บริหาร และโรงเรียน 5) หลักสูตรการจัดการเรียนรู้ สื่อ และเทคโนโลยีไม่สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะ แห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เด็กไทยมีชั่วโมงเรียนมาก จำนวนวิชามาก และมีสัดส่วน จำนวนชั่วโมงต่อวิชาเรียนหลักอาจยังไม่เหมาะสม และ 6) ระบบการพัฒนาผู้บริหาร ครู และ บุคลากรทางการศึกษา พบว่า ยังไม่มีการประเมินสมรรถนะตาม วิชาชีพที่แท้จริง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แนวใหม่ที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะ แห่งศตวรรษ ที่ 21

รวมถึงสภาวะการศึกษาไทย ในช่วงปี 2561-2562 ที่ผ่านมาพบว่า ภาพรวมการปฏิรูปการศึกษา ไทยที่ควรเป็น จะมีเป้าหมายที่กว้างไกลมากกว่าการสร้างมนุษย์ทางเศรษฐกิจที่มุ่งแข่งขันหาเงินและบริโภค ควรพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์มีทั้งความรู้/ทักษะที่สามารถใช้ในการทำมาหากิน เลี้ยงตัวเองและครอบครัว และ ความฉลาด/ทักษะด้านอารมณ์และสังคม หรือการใช้ชีวิตที่สัมพันธ์กับผู้อื่นได้ รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เป้าหมายนี้คือแนวทางพัฒนามนุษย์ที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้นุษย์เราเรียนรู้ได้ดีขึ้น และรู้สึกอยากทำดีต่อผู้อื่น หรือต่อสังคมอย่างเข้าใจถึงสัจธรรมของชีวิตและโลก ตระหนักถึงความจำเป็นของการร่วมมือกันเพื่อประโยชน์ ของคนทั้งสังคม ช่วยกันแก้ไขและพัฒนาสังคมที่เน้นความสันติสุขความสมดุลเป็นธรรม และการพัฒนา เศรษฐกิจสังคมในแนวทางอนุรักษ์ระบบนิเวศได้อย่างยั่งยืน (Office of the Education Council, 2019) ประกอบกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในยุคโลกแบบ VUCA ทำให้เกิดความไม่แน่นอน ปลอดภัย ส่งผลให้ความสัมพันธ์และความผูกพันของผู้คนต่อหน่วยงานหรือองค์กรลดน้อยลง การต่อกรกับกระแสโลกที่ ผันผวนนี้ ทุกคนต่างพุ่งเป้าไปในเรื่องของการศึกษา ซึ่งถือเป็นรากฐานในการพัฒนาคน โดยตลอดมาการศึกษา ของไทยเป็นการตอบสนองการเรียนรู้ด้วยความรู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อย ซึ่งไม่สอดคล้องกับปัจจุบันที่ความรู้ เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว ไม่แน่นอน ซับซ้อนและคลุมเครือ ดังนั้น การศึกษาไทยจึงต้องปรับเปลี่ยนจาก การให้ความสำคัญที่ความรู้ มาเป็นการให้ความสำคัญที่กระบวนการคิดของผู้เรียน ซึ่งหนึ่งในทักษะที่ถูกหยิบ ยกขึ้นมากล่าวถึงในการพัฒนากระบวนการคิดของผู้เรียน คือ ทักษะที่จำเป็นตามแนวทางการพัฒนาใน ศตวรรษที่ 21 ซึ่งประกอบด้วย ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม คือมีความคิดสร้างสรรค์ แก้ปัญหาเป็น

ใส่ใจนวัตกรรม มีการสื่อสารที่ดี รู้จักคิดอย่างมีวิจารณญาณ และมีความร่วมมือร่วมใจ ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี คือรู้จักติดตามข้อมูลข่าวสาร รอบรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ รู้เท่าทันสื่อ และฉลาดในการสื่อสาร ด้านชีวิตและอาชีพ คือมีความยืดหยุ่น รู้จักปรับตัว มีภาวะผู้นำ มีความคิดริเริ่ม ใส่ใจตัวเอง เรียนรู้วัฒนธรรม รู้จักเข้าสังคม มีความขยันหมั่นเพียร รับผิดชอบและรู้จักพัฒนาตัวเอง (นรรัชต์ ฝันเชียร, 2562)

การขับเคลื่อนสถานศึกษาคุณภาพของชุมชนลงสู่การปฏิบัติ เริ่มจากแนวคิดในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กที่มีนักเรียนน้อยกว่า 120 คน ควบรวมการเรียนการสอน เพื่อแก้ไขปัญหา ครูไม่ครบชั้น ครูไม่มีความสุขกับการเรียนการสอน ผู้บริหาร สถานศึกษาพร้อมที่จะพัฒนาโรงเรียนให้ดียิ่งขึ้น เปิดโอกาสให้มีการบริหารจัดการ เพิ่มโอกาสให้นักเรียนมีทางเลือกโรงเรียนคุณภาพ และมีการบริหารจัดการงบประมาณ บุคลากร สิ่งอำนวยความสะดวกให้มีความพร้อม มุ่งเน้นการพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานตามบริบท เพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านการจัดการศึกษาของประเทศโดยมีโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นโรงเรียนต้นแบบสามารถให้บริการการศึกษาอย่างมีคุณภาพมีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอน มีอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ผู้บริหารและครูมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการบริหาร การจัดการสถานศึกษาของเอกชน บ้าน วัด รัฐ โรงเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนซึ่งถือเป็นหลักประกันกับชุมชนว่าโรงเรียน

คุณภาพเหล่านี้จะส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียนได้รับความรู้ มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงตน ดำรงชีวิต ในการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศตลอดจนให้ชุมชนมีส่วนร่วม และเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ เกิดการยอมรับในการเปลี่ยนแปลง สร้างความเชื่อมั่น และศรัทธาในการพัฒนาคุณภาพของโรงเรียนและส่งบุตรหลานเข้ามาเรียน นำไปสู่การลดค่าใช้จ่ายของผู้ปกครอง เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาโรงเรียนให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานตามบริบทของตนเอง สร้างโอกาสให้นักเรียนในพื้นที่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ เกิดความเท่าเทียม และครอบคลุมทั่วประเทศ (Office of the Basic Education Commission, 2021)

การบริหารงานคุณภาพในการบริหารสถานศึกษา

หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการสนับสนุน กำกับ ติดตาม ประเมินและพัฒนาคุณภาพของการจัดการศึกษา โดยมุ่งเน้นความรับผิดชอบต่อที่ตรวจสอบได้ (Accountability) มีระบบการบริหารจัดการทั้งด้านผู้บริหาร ครู ณาจารย์และบุคลากร หลักสูตรการเรียนการสอน สื่อ เทคโนโลยีดิจิทัล ทรัพยากร สิ่งสนับสนุนการศึกษา และการประเมิน ตลอดจนระบบและกลไกการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่องที่ทำให้ เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ ที่เหมาะสมตามแต่ละระดับและประเภทการศึกษา และผลลัพธ์สะสมที่ครอบคลุมระดับและประเภทการศึกษาที่ต่อเนื่องกัน นอกจากนี้ สถาบันผลิตและพัฒนาครูในฐานะ กลไกสำคัญในการพัฒนาครูให้ มีคุณภาพ จะต้องมียุทธศาสตร์ในการเตรียมความพร้อมครู ก่อนประจำการ และส่งเสริมการพัฒนาครูประจำการให้ มีสมรรถนะทางวิชาชีพที่สอดคล้อง กับการจัดการเรียนรู้ ยุคใหม่ เพื่อผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ของการศึกษา

คุณภาพของโรงเรียนเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ นับว่าเป็นงานที่ทำท่อย่างยิ่งต่อผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องแสดงความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ ที่จะต้องกำกับติดตาม และมีการตรวจสอบปรับปรุงพัฒนาอยู่ตลอดเวลาก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง จะต้องมีการจัดทำมาตรฐานในการเรียนการสอน และการทำงานของ

บุคลากรสร้างความพึงพอใจในการทำงานเพื่อพัฒนาสู่คุณภาพของผู้เรียนอย่างสูงสุด ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของโรงเรียนคุณภาพไว้ ดังนี้

สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์ (2539) กล่าวว่า โรงเรียนคุณภาพเป็นระบบการบริหารขององค์กรที่แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติซึ่งเน้นคุณภาพของการทำงาน อย่างต่อเนื่อง ทุกกิจกรรมทุกขั้นตอนของการทำงานเพื่อให้การทำงานบรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงระบบการทำงานที่มีคุณภาพ

วิฑูรย์ สิมะโชคดี (2542) กล่าวว่า การบริหารคุณภาพ คือระบบบริหารคุณภาพ หรือ เทคนิคการบริหาร เพื่อปรับปรุงพัฒนาคุณภาพของสินค้าหรือบริการอย่างต่อเนื่อง และให้สมาชิกในองค์กรได้มีส่วนร่วมในการปรับปรุง

พงกะพรณ ตะกลมทอง (2550) กล่าวว่า โรงเรียนคุณภาพเป็นกิจกรรมที่เป็นระบบเป็นวิทยาศาสตร์ และครอบคลุมทุกส่วนขององค์กรโดยให้ความสำคัญของลูกค้า

ทิวพันธ์ ศรีดำรง (2556) กล่าวว่า ลักษณะของโรงเรียนคุณภาพ ประกอบไปด้วยโรงเรียนที่มีผู้บริหารมีภาวะผู้นำ จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการร่วมมือกันระหว่างบ้าน โรงเรียนและผู้ปกครอง มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ ชุมชนให้การยอมรับ และมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน

จากแนวคิดนักวิชาการผู้วิจัยได้สรุป สถานศึกษาคุณภาพ หมายถึง สถานศึกษา ที่มีผู้บริหารมีทักษะด้าน คุณภาพการบริหารจัดการที่ดี สร้างครูมืออาชีพ พัฒนานักเรียน มีคุณภาพ แหล่งเรียนที่ทันสมัยในยุคดิจิทัล

องค์ประกอบของโรงเรียนคุณภาพ

องค์ประกอบที่สำคัญของโรงเรียนคุณภาพ หมายถึง สิ่งที่สำคัญที่จะทำให้ทราบถึงแนวคิดและสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนคุณภาพ มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของคุณภาพขององค์กร ดังนี้

สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์ (2539) ได้กล่าวไว้ว่าโรงเรียนที่มีคุณภาพจะแสดงออกให้เห็นถึงมิติแห่งคุณภาพ (Quality dimensions) ในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. มีความสามารถในการจัดการศึกษาโรงเรียนมีความสามารถที่จะจัด การศึกษาได้มาตรฐานตามที่มุ่งหวัง และเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. โรงเรียนมีลักษณะพิเศษเป็นลักษณะที่โรงเรียนจัดขึ้นเพิ่มเติมจากการจัด การศึกษาปกติ เช่น มีบริเวณที่สะอาดร่มรื่น สื่อการสอนทันสมัย จัดหลักสูตรท้องถิ่น
3. บุคลากรเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้ทั้งผู้บริหารเป็นที่เชื่อถือได้ว่าการบริหารจัดการที่ดี มีภาวะผู้นำครูทำหน้าที่ทำการสอนเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจได้ เป็นครูมืออาชีพ
4. โรงเรียนสามารถทำตามที่ได้ประกาศ หรือตกลงไว้กับผู้เรียน หรือผู้ปกครองรวมทั้งทำตามกฎเกณฑ์ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง
5. โรงเรียนใช้สื่อการสอนที่มีคุณภาพ อาคารสถานที่มั่นคงถาวร สามารถใช้ ในกิจกรรมการเรียนการสอนได้เต็มศักยภาพ เหมาะกับวัย สะดวกและปลอดภัย
6. ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมบริการนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน เช่น เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ มีสนามกีฬา หอประชุม ฯลฯ รับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย นำมาปรับปรุง แก้ไข

7. โรงเรียน จัดบรรยากาศ ที่เอื้อต่อการจัด การเรียนการสอน มีสุนทรียภาพ เช่น จัดบรรยากาศร่มรื่น จัดกิจกรรมนันทนาการ เป็นต้น

8. มีชื่อเสียงเป็นที่ประจักษ์ ผู้รับบริการ/หน่วยงานยอมรับ ในคุณภาพ ของโรงเรียน เป็นโรงเรียนที่ทุกคนยอมรับว่าจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้ตามที่คาดหวังไว้

วีรจ ฆาณะศิริรานนท์ (2542) ได้กล่าวถึงหลักการที่สำคัญของโรงเรียนคุณภาพ ต้องประกอบไปด้วย 1) วิสัยทัศน์ขององค์กรที่มีความชัดเจน 2) องค์กรมีความสามารถ ในการพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผล 3) มีระบบการวางแผนที่ดีสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม 4) ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงานมีความมุ่งมั่น 5) มีการกระจายอำนาจ บทบาทหน้าที่ให้กับบุคลากร 6) ทุกกระบวนการทำงานคำนึงถึงคุณภาพของผู้เรียน และคุณภาพของผู้ที่มารับบริการ

สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์ (2542) ได้กล่าวถึงโรงเรียน/สถานศึกษา ที่มีคุณภาพจะต้องเป็นสถานศึกษาที่มีการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) มีความเป็นผู้นำ ระดับมืออาชีพ ผู้บริหารต้องมีความมั่นคง มีความมุ่งมั่นใช้ยุทธศาสตร์การบริหารที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และเป็นมืออาชีพระดับแนวหน้า 2) มีเป้าประสงค์และวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีวัตถุประสงค์ที่เป็นเอกภาพ มีการปฏิบัติอย่างคงที่ สม่ำเสมอ เป็นลักษณะขององค์กรแห่งความร่วมมือ 3) มีสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีบรรยากาศที่เป็นระเบียบเรียบร้อย สิ่งแวดล้อมใน การทำงานดึงดูดใจ 4) มีการเรียนการสอนที่เข้มข้น กำหนดเวลาเรียนไว้สูง เน้นความสำเร็จ 5) มีการสอนที่มีความมุ่งหมาย การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ วัตถุประสงค์ชัดเจน จัดบทเรียนอย่างมีรูปแบบ มีการปฏิบัติที่ปรับตัวยืดหยุ่น 6) มีความคาดหวังโดยรวมสูง มีความท้าทายทางปัญญา 7) มีการเสริมแรงในเชิงบวก มีระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนและเป็นธรรม มีข้อมูลย้อนกลับ 8) มีการติดตามความก้าวหน้า ติดตามการปฏิบัติงานของผู้เรียน ประเมินผล การปฏิบัติงาน ของโรงเรียน 9) ส่งเสริมความรับผิดชอบของผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเคารพนับถือตนเอง ส่งเสริมความ รับผิดชอบตามตำแหน่งหน้าที่ ควบคุมการปฏิบัติงาน 10) มีความร่วมมือระหว่างบ้านและโรงเรียน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการเรียนของผู้เรียน และ 11) มีการจัดการเรียนที่เป็นระบบ ใช้สถานศึกษาเป็นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาแต่ละแห่ง

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2564) ได้กำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดสำหรับโรงเรียนคุณภาพวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี ตามมาตรฐาน สสวท. (โรงเรียนคุณภาพ SMT สสวท.) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. ด้านคุณภาพผู้เรียน ตามมาตรฐาน สสวท. ผู้เรียนมีทักษะทางการเรียนรู้ ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในการเรียนรู้อยู่ในเกณฑ์สูง นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี

2. ด้านคุณภาพครู ตามมาตรฐาน สสวท. ครูสามารถออกแบบและจัดการเรียนรู้ ที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี ครูสามารถเลือกใช้ หรือพัฒนาสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ ทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี ครูมีความสามารถในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และมีการพัฒนาทักษะวิชาชีพเพื่อเพิ่มสมรรถนะการจัดการเรียนรู้

3. ด้านการบริหารจัดการโรงเรียน ตามมาตรฐาน สสวท. ผู้บริหารมีระบบ การบริหารจัดการคุณภาพของสถานศึกษา และเป็นผู้นำทางวิชาการมีการพัฒนาเครือข่ายโรงเรียนผู้บริหารมีการจัดการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เพื่อเพิ่มทักษะทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยี

จากองค์ประกอบโรงเรียนคุณภาพ ที่นักวิชาการได้กล่าวมาข้างต้น เพื่อการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาจึงสรุปได้ว่า โรงเรียนคุณภาพ หมายถึง โรงเรียนที่มีผู้บริหารมีทักษะ ด้านคุณภาพการบริหารจัดการ ที่ดี สร้างครูมืออาชีพ พัฒนานักเรียนมีคุณภาพ แหล่งเรียน ที่ทันสมัยในยุคดิจิทัล

หลักพุทธธรรมในการบริหารงานคุณภาพในการบริหารสถานศึกษา

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ การเพียรพยายามขัดเกลาจิตใจตน ด้วยการเพิ่มปัญญา วิชา อันเป็นตัวความรู้ให้สามารถบริหารตนได้มากพอสมควร ที่จะเข้าไปมีส่วนในการบริหารคนอื่นจากคน หนึ่งไปถึงหลายๆ คน จนถึงบริหารองค์การต่างๆ ที่ถ้ามองในแง่ของความจริงแล้ว การบริหารทุกอย่างต้องเริ่ม ที่การบริหารตนมาก่อนทั้งนั้น การบริหารองค์การตลอดถึงประเทศชาติ การทำงาน ประสานงาน ร่วมแรงร่วม ใจกันในการทำหน้าที่ป้องกัน บำบัด บำรุงรักษาองค์การของคน ที่ศึกษา ฝึกหรืออบรมตนมาดีแล้วนั่นเอง การ บริหารองค์การจึงเป็นผลสืบเนื่องมาจากคนเป็นจำนวนมากที่ฝึกปรือกันมาในด้านต่างๆ จนเกิดความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรมเหมาะสมที่จะทำงานในฐานะนั้นๆ (พระเทพดิลก, 2553) การนำหลักที่ พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเกี่ยวกับการบริหารงานทุกระดับ ผู้บริหารที่จะให้การบริหารงานสำเร็จลุล่วงได้ต้องมี คุณลักษณะ 3 ประการ คือ 1) จักขุมา มีปัญญามองไกล ต้องมีความชำนาญในการใช้ความคิด 2) วิธูโร มีการจัดการธุระได้ดี ต้องมีความชำนาญด้านเทคนิค 3) นิสสยสัมปันโน มีการพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ต้องมีความ ขำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ (พระครูจิตรธรรมธัช (จิรธมโม), 2553)

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีส่วนสำคัญในการสร้างเสริมความเป็นผู้บริหารมืออาชีพ เพราะเป็นหลักธรรมสำหรับการปกครองตนเองและผู้อื่น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานทุก ประเภท ทั้งยังเป็นหลักธรรมนำชีวิตให้ประสบสุขในแนวทางจริยธรรมของพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน สรุปว่า การบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม คือ การดำเนินการของผู้บริหาร ในการนำหลักธรรมที่ปรากฏใน พุทธวิธี มาสร้างเป็นแรงจูงใจผลักดันให้บุคลากรแสดงพฤติกรรมอย่างมีทิศทาง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย หรือเงื่อนไขที่ต้องการ พร้อมชักนำโน้มน้าว กระตุ้น สนับสนุน ส่งเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรทาง การศึกษาให้ปฏิบัติงานอย่างตั้งใจ เต็มใจ และทุ่มเท เพื่อทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล สามารถ นำความรู้ และศักยภาพที่มีอยู่ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด สร้างเป็นแรงผลักดันองค์การให้ประสบ ความสำเร็จตามเป้าหมาย ดำเนินการไปอย่างรอบคอบ รอบด้าน ซึ่งจะเป็นด้วยความเพียรพยายามในทางที่ ชอบ ความเพียรชอบนั่นเอง คือกุศลธรรม และผลจากความเพียรชอบก็จะสร้างสรรค์พัฒนาการบริหาร ทุกระดับ ที่อาจสรุปเป็นการบริหารตน บริหารคน และบริหารงาน

หลักพุทธธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเกี่ยวกับการศึกษาอยู่จำนวนมาก หลักคำสอนเหล่านี้หากได้นำมา ศึกษาวิเคราะห์ อธิบาย ตีความ จัดทำเป็นหลักวิชาการ บูรณาการให้เข้ากับยุคสมัยแล้ว ก็จะสามารถนำมาใช้ เป็นเครื่องมือในการบริหารการศึกษาและพัฒนามนุษย์ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้บริหาร ควรนำหลักธรรมมาประยุกต์ในการบริหาร ได้แก่ ไตรสิกขา และอริยสัจ 4

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา คือ หลักไตรสิกขา (ที.ปา. (ไทย) 11/228/231) เป็นหลักการศึกษาหรือการฝึกฝนอบรม ซึ่งกำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหรือทำความเข้าใจ ทุกข์ให้สำเร็จผลตามหลักปฏิจจสมุปบาท ไตรสิกขา เป็นกระบวนการศึกษาที่มีองค์ประกอบ 3 ชั้น คือ ศีล

สมาธิ ปัญญา โดยองค์ประกอบ 3 ชั้นนี้มีได้แบ่งเป็นขั้นตอนต่างหากกัน แต่คาบเกี่ยวกันไปโดยตลอด ที่เป็นชั้น เพราะเป็นปัจจัยส่งทอดแก่กัน เรียงลำดับตามหน้าที่ที่ทำให้เข้าถึงจุดหมาย คือ การแก้ปัญหา หรือให้เกิดตัว การศึกษาที่แท้ ปัญญาเป็นตัวให้สำเร็จกิจของการศึกษา คือเป็นตัวการให้แก้ปัญหาได้ หรือทำให้พ้นทุกข์ได้ จึง เรียงไว้ลำดับท้าย เพราะต่อจากปัญญาก็คือวิมุตติ (ความหลุดพ้นจากปัญหา ความเป็นอิสระ ปลอดจากทุกข์) และจึงกล่าวว่า การศึกษาคือกระบวนการสร้างปัญญา ระบบการศึกษาที่สมบูรณ์ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบพร้อม ทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ถ้าขาดเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง จะกลายเป็นระบบการศึกษาที่ทำลายการศึกษาเสียเอง และนำความหายนะมาสู่สังคม เช่น ระบบการศึกษาที่ย่อนในศีล ขาดการฝึกอบรมในเรื่องระเบียบวินัย จะกลายเป็นเครื่องผลาญประโยชน์ของปัญญาเสียเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556)

หลักการการศึกษา 3 ประการ หรือไตรสิกขานั้นก็จัดวางรูปแบบขึ้นโดยมุ่งให้เกิดขั้นตามหลักปฏิบัติ แห่งอริยมรรค (มรรควิธีแก้ปัญหา หรือมรรคาแห่งความดับทุกข์) คือ เป็นการฝึกฝนอบรมให้องค์ทั้ง 8 แห่ง มรรคนั้น เกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึง ที่สุด กล่าวคือ

1. อธิศีลสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และ สัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคมถึง มาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี

2. อธิจิตตสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมี สัมมาวายามะ สัมมาสติ และ สัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้น จนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต พัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี

3. อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมี สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นต่างๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2543)

อริยสัจ 4 มีความหมายตามนัยพระบาลี ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย อริยสัจ 4 ประการเหล่านี้แล เป็น ของแท้เท่านั้น ไม่คลาดเคลื่อนไปได้ ไม่กลายเป็นอย่างอื่น ฉะนั้น จึงเรียกว่า อริยสัจ” (ส.ม. (ไทย) 19/1703/543) และมีว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะได้ตรัสรู้อริยสัจสี่นี้ ตามเป็นจริง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัม พุทธเจ้า จึงได้นำมาเรียกว่า เป็นอริยะ” (ส.ม. (ไทย) 19/1707/545) อริยสัจ 4 แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ความจริงของพระอริยะ ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าถึงกลายเป็นอริยะ อริยสัจ 4 เรียกสั้นๆ ว่า ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค (พระราชาวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2526)

หัวใจคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ที่อริยสัจ 4 ประการ (จตตาริ อริยสัจจანი) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรง แสดงไว้ในปฐมเทศนาแก่สหายเก่าของพระองค์ คือ ปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนะ มฤคทายวัน (ปัจจุบันเรียกว่า สารนาถ) ใกล้เมืองพาราณสีในพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ดังที่มีหลักฐานในคัมภีร์ดั้งเดิมนั้น พระองค์ได้ทรงแสดง อริยสัจ 4 ประการไว้เพียงย่อเยื้อง แต่ในคัมภีร์ทางพุทธศาสนารุ่นแรกๆ มีหลายแห่งที่ได้อธิบายอริยสัจ 4 ประการนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีก พร้อมด้วยรายละเอียดมากมาย และหลายแง่หลายทาง ถ้าศึกษาอริยสัจ 4 โดยอาศัย หลักฐานอ้างอิง และคำอธิบาย (จากคัมภีร์) เหล่านี้ เราก็จะรู้เรื่องราวที่ดี และถูกต้องตามคำสอนอันเป็น แก่นหลักธรรมทั้งปวงของพระพุทธองค์ตรงตามคัมภีร์ดั้งเดิม อริยสัจ 4 ประการ คือ 1) ทุกข์ 2) สมุทัยการ

เกิดขึ้น หรือสาเหตุแห่งทุกข์ 3) นิโรธ ความดับทุกข์ 4) มรรค ทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ดังนี้

ทุกข์ คือ แสดงว่า สิ่งที่ปรุงแต่งทั้งปวงเป็นทุกข์ นี่คือ บอกตรงๆ ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอะไรนั่นเอง สิ่งทั้งปวงเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ใจ แต่คนทั้งหลายไม่รู้ไม่เห็นว่าเป็นทุกข์จึงได้มีความอยากในสิ่งเหล่านั้น ถ้ารู้ว่ามันเป็นความทุกข์ ไม่น่าอยาก และไม่น่ายึดถือ ไม่น่าผูกพันตัวเองเข้ากับสิ่งใดแล้ว เขาก็จะไม่ไปอยาก ซึ่งตัวทุกข์นั่นเองหมายถึง ชั้นที่ 5

สมุทัย การเกิดขึ้นหรือสาเหตุแห่งทุกข์ คือ แสดงว่าความอยากด้วยอวิชชา (ความไม่รู้) นั้นเป็นต้นเหตุของความทุกข์ คนทั้งหลายก็ยังไม่รู้ ไม่เห็น ไม่เข้าใจว่าความอยากนี้แหละ เป็นตัวต้นเหตุของความทุกข์ใจจึงได้พากันอยากนั้นอยากนี้เรื่อยแปดพันประการ เพราะไม่รู้ว่าการอยากด้วยอวิชชา (ความไม่รู้) นั้นคืออะไร

นิโรธ (ความดับทุกข์) คือ แสดงว่านิโรธ หรือนิพพาน คือการดับความอยากเสียได้สิ้นเชิง เป็นความไม่มีทุกข์ คนทั้งหลายยังไม่รู้จักกันใหญ่จริงๆ ที่เป็นสิ่งที่อาจบรรลุถึงได้ในที่ทั่วๆ ไป คือ พบได้ตรงที่ความอยากมันดับลงไปนั่นเอง นี่คือการไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร จึงไม่มีใครปรารถนาที่จะดับความอยาก ไม่ปรารถนานิพพาน เพราะไม่รู้ว่าการไม่ปรารถนาอะไรคือนิพพาน

มรรค (ทางที่นำไปสู่ความดับทุกข์) คือ วิธีดับความอยากนั้นๆ เสีย ไม่มีผู้ใดเข้าใจว่า การทำอย่างนี้เป็นวิธีดับความอยากไม่มีใครสนใจเรื่องอริยมรรคอันมีองค์ 8 ประการซึ่งดับความอยากเสียได้ ไม่รู้จักอะไรเป็นสิ่งที่พึงแก่ตนเอง อะไรควรชวนชวยอย่างยิ่ง จึงไม่สนใจกับเรื่องอริยมรรคของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นสิ่งที่เลิศประเสริฐที่สุดในบรรดาวิชาความรู้ของมนุษย์เราในโลกนี้ นี้แหละ คือการไม่รู้อะไรเป็นอะไรอย่างน่าหวาดเสียว

อริยสัจ 4 เป็นแก่นสำคัญของพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยืนยันว่าจักรคือธรรมที่พระองค์หมุนไปแล้วนี้ใครๆ จะหมุนกลับไม่ได้ ใครหมุนกลับก็เป็นการหมุนไปสู่ทางที่ผิด พระปัญญาตรัสรู้ของพระองค์ จึงเป็นความจริงสากลอันมีรากฐานอยู่ที่เหตุผล และเป็นความจริงอันจำเป็นที่สุด เหตุผลสำคัญในการแทงตลอดอริยสัจ 4 คือ การละตัณหาได้ การที่จะละตัณหาได้ต้องอาศัยการเดินตามมรรคมรรค 8 เมื่อมรรคมีองค์ 8 บริบูรณ์ เป็นมรรคสมังคี คือ การรวมตัวกันอย่างสมบูรณ์ ทำหน้าที่ทำลายตัณหา อุปาทาน และอวิชชาให้พินาศ การเห็นแจ้งในนิพพานก็เกิดขึ้นความทุกข์ในสังสารวัฏก็สิ้นไป อริยสัจ 4 เป็นความจริงที่ยั่งยืนอยู่กับชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่บรรพกาลมาจนบัดนี้ และจะยั่งยืนต่อไปในอนาคตไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อใดที่มนุษย์สามารถปฏิบัติจนเกิดภาวนามยปัญญาได้ เมื่อนั้นก็สามารถจะรู้เข้าใจ แทงตลอดในอริยสัจได้ การจัดการเรียนรู้ในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้ในรูปแบบอริยสัจ 4 เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจขั้นตอนของการเรียนรู้ที่นำไปใช้ในการดำเนินชีวิต แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญา สามารถผ่านพ้นวิกฤตปัญหาต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์ ด้วยความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง (ณัฐพล มิตรอารีย์, พระมหาสมบัติ ธนปญโญ และสิน งามประโคน, 2566)

สรุปได้ว่า อริยสัจ 4 เป็นกระบวนการแก้ปัญหาโดยเริ่มมองตั้งแต่ปัญหาของระบบ คือ ระบุถึงปัญหา หาสาเหตุของปัญหา กำหนดจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหา กำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาซึ่งมีขั้นตอนกระบวนการแก้ปัญหาที่เป็นวิทยาศาสตร์

การบูรณาการพุทธธรรมกับการบริหารงานคุณภาพเพื่อการบริหารสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและผันผวน (VUCA World) การศึกษาไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายในการปฏิรูปเพื่อยกระดับคุณภาพและสร้างผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 นโยบายสถานศึกษาคุณภาพของชุมชน จึงเกิดขึ้นเพื่อมุ่งลดความเหลื่อมล้ำและพัฒนาโรงเรียนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่มีมาตรฐาน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งบ้าน วัด รัฐ และโรงเรียน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาให้แก่ชุมชน

การพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน เน้นการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ จิตวิญญาณ และสังคม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม รู้จักคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติการพัฒนาคุณภาพของผู้บริหารและบุคลากร เน้นการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา ของผู้บริหารและบุคลากร ส่งเสริมให้มีจริยธรรม ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความสุขในการทำงานการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา เน้นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาผู้เรียน ส่งเสริมให้มีการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และมุ่งสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน ตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม การปฏิรูปการศึกษามักเผชิญกับอุปสรรคเชิงโครงสร้าง วัฒนธรรม และระบบการบริหารจัดการที่อาจไม่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพที่แท้จริง การจะสร้างสถานศึกษาให้มีคุณภาพและยั่งยืนได้นั้น ไม่เพียงแต่ต้องอาศัยหลักการบริหารงานคุณภาพสมัยใหม่ แต่ยังสามารถน้อมนำหลักพุทธธรรมอันเป็นแก่นแท้ของการพัฒนาตนเองและองค์กรมาบูรณาการได้อย่างลึกซึ้งและมีประสิทธิภาพ

พระพุทธศาสนาเน้นย้ำว่าการบริหารทุกสิ่งเริ่มต้นที่การบริหารตนเป็นอันดับแรก เมื่อบุคคลสามารถบริหารตนเองได้ดีแล้ว จึงจะสามารถบริหารคนและบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารงานคุณภาพได้อย่างเป็นรูปธรรม มี 2 หลักการสำคัญ คือ ไตรสิกขา และอริยสัจ 4

1. ไตรสิกขา กระบวนการพัฒนาด้านคนและองค์กร ไตรสิกขา คือ หลักการศึกษาและฝึกฝนตนเอง 3 ประการ ที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ประกอบด้วย

ศีล (อริสัสสิกขา) คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในบริบทของสถานศึกษา ศีล คือการสร้างธรรมาภิบาล (Good Governance) ความโปร่งใส กฎระเบียบที่ชัดเจนและเป็นธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพที่เข้มแข็งของบุคลากรทุกคน สิ่งนี้จะสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่น่าเชื่อถือและเป็นพื้นฐานที่มั่นคง

สมาธิ (อริจิตตสิกขา) คือ การฝึกฝนด้านจิตใจให้มีคุณภาพ มีความตั้งมั่น มีสติ และมีสุขภาพจิตที่ดีในการบริหาร สมาธิ คือการที่ผู้บริหารและครูมีสติในการทำงาน ตัดสินใจอย่างรอบคอบ มีความมุ่งมั่นไม่วอกแวกไปตามอุปสรรค และสามารถสร้างบรรยากาศในสถานศึกษาให้สงบ เป็นระเบียบ และเอื้อต่อการเรียนรู้

ปัญญา (อริปัญญาสิกขา) คือ การฝึกฝนให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง สามารถคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหาได้ ในการบริหาร ปัญญา คือการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ การมองเห็นปัญหาอย่างทะลุปรุโปร่ง การส่งเสริมให้ครูและนักเรียนมีความคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) และการสร้างองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่พร้อมปรับตัวและพัฒนาอยู่เสมอ

2. อริยสัจ 4 กรอบการทำงานเพื่อการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพ อริยสัจ 4 คือ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ซึ่งเป็นกระบวนการแก้ปัญหาที่เป็นระบบและเป็นวิทยาศาสตร์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการคุณภาพได้อย่างยอดเยี่ยม

ทุกข์ (การระบุปัญหา) คือ การยอมรับและระบุปัญหาของสถานศึกษาตามความเป็นจริง เช่น ผลสัมฤทธิ์นักเรียนต่ำ ครูขาดขวัญกำลังใจ ชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ คือการกำหนดสภาพปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข

สมุทัย (การวิเคราะห์สาเหตุ) คือ การสืบค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของปัญหานั้นๆ อย่างลึกซึ้ง เช่น วิธีการสอนล้าสมัย ระบบบริหารขาดประสิทธิภาพ หรือการสื่อสารกับผู้ปกครองยังไม่ดีพอ

นิโรธ (การกำหนดเป้าหมาย) คือ การตั้งเป้าหมายที่ชัดเจนว่าสถานะที่พึงประสงค์หลังจากแก้ปัญหานั้นแล้วคืออะไร เช่น นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น 10% ครูมีความพึงพอใจในการทำงานเพิ่มขึ้น และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียนมากขึ้น

มรรค (การกำหนดแนวทางและลงมือปฏิบัติ) คือ หนทางหรือวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งก็คือมรรคมืองค์ 8 ที่สามารถประยุกต์เป็นแผนปฏิบัติการ (Action Plan) ที่ครอบคลุมทุกด้าน ตั้งแต่การมีความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) ไปจนถึงการมีสมาธิที่ถูกต้อง (สัมมาสมาธิ) ในการดำเนินงานตามแผน

การนำพุทธธรรมมาบูรณาการกับการบริหารงานคุณภาพ ไม่ใช่การนำศาสนาเข้ามาครอบงำ แต่คือการใช้อริยสัจ 4 เป็นกรอบในการวางระบบบริหารคุณภาพ (Quality Management System) เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและกำหนดทิศทางการพัฒนา และใช้ไตรสิกขาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาบุคลากรและวัฒนธรรมองค์กร ให้พร้อมที่จะขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายนั้น

ผู้บริหารใช้อริยสัจ 4 ในการประชุมวางแผนเพื่อวิเคราะห์จุดอ่อน (ทุกข์) หาสาเหตุ (สมุทัย) กำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมาย (นิโรธ) และจัดทำแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา (มรรค)

สถานศึกษาส่งเสริม ศีล โดยสร้างข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติงานอย่างโปร่งใสและมีจรรยาบรรณ สนับสนุนการพัฒนา สมาธิ ผ่านการจัดสภาพแวดล้อมที่สงบ และส่งเสริมให้บุคลากรทำงานอย่างมีสติและมีเป้าหมาย

กระตุ้นให้เกิด ปัญญา ด้วยการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และพัฒนานวัตกรรมการสอนใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง

เมื่อผู้บริหาร บุคลากร และผู้เรียน ได้รับการพัฒนาทั้งความประพฤติ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และสติปัญญา (ปัญญา) ควบคู่ไปกับการมีกระบวนการบริหารจัดการที่เป็นระบบ (อริยสัจ 4) สถานศึกษานั้นย่อมกลายเป็นสถานศึกษาคุณภาพที่ไม่ได้มีแค่ผลสัมฤทธิ์ที่เป็นเลิศ แต่ยังเป็นองค์กรที่บุคลากรทำงานอย่างมีความสุข ผู้เรียนเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

บทสรุป

การจะบริหารจัดการสถานศึกษาคุณภาพอย่างยั่งยืนนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีหลักการบริหารคุณภาพที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมในการบริหารสถานศึกษาคุณภาพ ประกอบด้วย 1) การใช้พื้นที่เป็นฐาน 2) การนำองค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ 3) การพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง 4) การใช้นวัตกรรมขับเคลื่อน 5) การมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และ 6) การมีส่วนร่วมของเครือข่าย ในการบริหาร

สถานศึกษาคุณภาพซึ่งเป็นสถานศึกษาในความคาดหวังของชุมชนที่จะมีสถานศึกษาที่ดีมีคุณภาพอยู่ใกล้บ้าน เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ สร้างโอกาส และส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกเครือข่าย ที่จะทำให้ผู้ปกครอง ชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เกิดความพึงพอใจ ย่อมต้องมีกระบวนการบริหารที่มีความเหมาะสมในการขับเคลื่อนคุณภาพการจัดการศึกษาในสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาที่ยึดหลักการบริหารคุณภาพและใช้กระบวนการบริหารคุณภาพ มาขับเคลื่อนพัฒนาขอบข่ายภารกิจการบริหารสถานศึกษาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง มีการใช้นวัตกรรมมาเป็นเครื่องมือในการบริหารงานชัดเจน ครอบคลุม อย่างเป็นขั้นตอน เหมาะสมกับสภาพบริบทและสอดคล้องสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดคุณภาพด้านบริหารจัดการของผู้บริหารโรงเรียน คุณภาพด้านการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของครู และเป้าหมายสูงสุดคือผู้เรียนที่มีคุณภาพ สรุปดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบูรณาการพุทธธรรมกับการบริหารงานคุณภาพเพื่อการบริหารสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ณัฐพล มิตระอารีย์, พระมหาสมบัติ ธนปณโณ และสิน งามประโคน. (2566). การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบ อริยสัจ 4. วารสารบรรณการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์, 4(1), 27-37.
- ทิววัฒน์ ศรีดำรงค์. (2556). การบริหารสถานศึกษาสู่การเป็นโรงเรียนคุณภาพ: การศึกษาทฤษฎีฐานราก. วารสารการบริหารการศึกษา มศว., 10(18), 80-100.
- นรรัชต์ ฝันเขียว. (2562). การส่งเสริมการศึกษาไทยเพื่อรับมือกับโลกยุค VUCA. แหล่งที่มา <https://www.trueplookpanya.com/education/content/76134> สืบค้นเมื่อ 23 มกราคม 2568.

- พงกะพรรณ ตะกลมทอง. (2550). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำผู้บริหารระดับกลางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ดุษฎีนิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยอุตรธานี.
- พระครูจิรัฏฐมธัช (จิรัฏฐโม). (2553). ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการวงดนตรีหมอลำคณะเสียงอีสาน นกน้อย อุไรพร. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพดิลก. (2553). การบริหารจัดการองค์กรทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2543). ความคิด แหล่งสำคัญของการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2556). ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาคพุทธธรรม: แก่นนำการศึกษา (ภาคต้นของหนังสือ ปรัชญาการศึกษาของไทย). กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.
- พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2526). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพจิต.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิฑูรย์ สิมะโชติ. (2542). คุณภาพคือความอยู่รอด. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพมหานคร: ดวงกลมสมัย.
- วีรวิธ มาชะศิริานนท์. (2542). องค์กรเรียนรู้สู่องค์กรอัจฉริยะ. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท.
- สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2564). คู่มือโครงการโรงเรียนคุณภาพวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และเทคโนโลยีตามมาตรฐาน สสวท. (โรงเรียน คุณภาพ SMT สสวท.). กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์. (2539). การนำเสนอรูปแบบระบบการบริหารคุณภาพแบบมุ่งคุณภาพ ทั้งองค์กรในสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด. ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมศักดิ์ สินธุระเวชญ์. (2542). คุณภาพ. วารสารวิชาการ, 2(1), 45-50.
- Office of the Education Council (2019). State of Education in Thailand 2018/2019, Educational Reform in the Digital Age. Office of the Education Council, Ministry of Education.
- Office of the Basic Education Commission. (2021). Guidelines for Establishing a Budget for the Fiscal year 2021. Office of the Basic Education Commission, Ministry of Education.